

Documentació medieval sobre Cervera, dins la col·lecció Joan Gili, conservada a la Houghton Library, Harvard University

Pere Benito i Monclús

Institució Milà i Fontanals (CSIC)

A la Houghton Library de la Universitat de Harvard (Cambridge, Massachusetts USA) es conserva una col·lecció de documents, la majoria de procedència catalana, coneguda amb el nom de *Joan Gili Collection of Catalanian Manuscripts*.¹

Aquesta col·lecció, reunida per l'editor i traductor Joan Gili,² fou adquirida fa pocs anys pel Real Colegio Complutense de Madrid, institució que el 1991 la cedí en dipòsit a la Universitat de Harvard.³

1. Vull agrair a l'amic i col·lega Nathaniel L. Taylor les facilitats donades durant la meua estada a la Universitat de Harvard el mes de juliol de 1997, i a Pere Verdés per oferir-me l'oportunitat de donar a conèixer aquesta documentació i per la informació que m'ha facilitat.

2. Joan Lluís Gili i Serra (Barcelona, 1907), fill de l'editor Lluís Gili, s'afincà l'any 1934 a Anglaterra, on fundà la llibreria i editorial The Dophil. L'adquisició l'any 1939 de la biblioteca de l'hispanista Raymond Foulché-Delbosc a França, la qual traslladà a Londres, el va llançar en el món de la llibreria d'antiquitats, i publicà nombrosos catàlegs de llibres i manuscrits. Traduí a l'anglès i edità una gramàtica catalana i diverses antologies de poetes castellans (García Lorca) i catalans (Carles Riba). Cf. ALBERT MANENT; JOSEP MASSOT I MUNTANER (ed.), *Miscel·lània Joan Gili*, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

3. Aquesta és la més extensa de les tres col·leccions de documentació catalana existents actualment als Estats Units i l'única que roman sense catalogar. Repartit entre la Georgetown University, la Smithsonian Institution, i la Edward Laurence Doheny Memorial Library of St. John's Seminary in Camarillo, California, es troba l'Arxiu de la família Sala, constituït per 289 documents. El catàleg d'aquesta col·lecció fou editat per Joseph J. Gwara, Jr., completat el 1984, i es pot consultar a la World-Wide Web: <http://www.georgetown.edu/labyrinth/professional/pubs/sala>. Una petita col·lecció de pergamins es localitza a la Bancroft Library, University of California, Berkely. Vegeu Thomas N. BISSON, *Catalonian Manuscripts, "Bancroftiana"* 58 (juny 1974), p. 4. També consultable a la xarxa Web: <http://sunsite.berkeley.edu/cgi-bin/ebind2html/catalan/coll2>. Caldria afegir, finalment, un parell de pergamins que es troben a la University of Pennsylvania. Cf. JOHN F. BENTON, *Two Twelfth century Latin Charters from Rural Catalonia in the Lea Library*, *Library Chronicle* [University of Pennsylvania], 28 (1962), pp. 14-25.

Integren el gruix de la col·lecció diversos centenars de documents, en pergami i paper, de procedència diversa: monàstica, de cancelleria, notarial, patrimonial, etc. El document més antic és la donació que els marmessors del comte Miró de Cerdanya i Besalú, en compliment de la seva darrera voluntat, feren a Cixilona d'un alou situat al comtat de Berga l'any 927.⁴ Entre la documentació més moderna, sobresurten alguns llibres de comptabilitat de masos,⁵ balanços del comerç d'indianes⁶ i de fàbriques⁷ del segle XVIII-XIX. A més, caldria afegir-hi diversos llibres manuscrits,⁸ dos llibres d'actes municipals,⁹ processos impresos de la Reial Audiència dels segles XVII-XVIII¹⁰ i alguna xilografia del segle XVIII.

La col·lecció Gili conté set documents referents a Cervera, del període 1395-1451: una confirmació de privilegis, tres cartes i tres actes notarials (dos contractes i un arbitratge). Per l'interès que poden tenir per a la història de la vila en donem la referència, a més de la transcripció dels dos contractes. El primer, signat l'any 1405 entre els paers de la vila i Bernat Valentí, mestre en arts i batxiller en medicina, per al regiment de les escoles de Cervera, és el contracte més antic conegut relatiu a aquesta important institució municipal.¹¹ El segon és el contracte que el 9 d'octubre de 1416 signà Francesc Oller, especier de la vila de Cervera, i Vicent de la Tor, imagineire de la ciutat de Pàmies (França), sobre la talla del cap i del capitell de la creu de pedra que Oller es proposava construir vora l'església de les Onze Mil Verges, a la cruïlla dels

4. Editat per Nathaniel L. TAYLOR, *An Early Catalan Charter In the Houghton Library from the Joan Gili Collection of Medieval Catalan Manuscripts*, "Harvard Library Bulletin", vol. 7, núm. 3 (tardor 1996), pp. 37-44.

5. *Llibreta de la verema portada a les tines del mas Calvet, tant dels parcers com comprada. Comença a la verema del 27 de setembre de 1780.*

6. *Nota del valor en factura y produït en las Americas de fardos indianas que de compte de Santmartí, Soler y Bailles quedaren existents o registrats per aquell destí en lo ultim balans de 31 desembre de 1802.*

7. *Balans de la Societat de la Fàbrica de Soler, Font, Soler y Comellas per saber les utilitats o pèrdues quel Deu no permetia efectuat a 15 de maig 1820.*

8. Una còpia del s. XV del "Llibre d'ordenances dels confreres de la confraria de Sant Llützer, Santa Llúcia, Santa Maria Magdalena i Santa Marta de Morella"; el Llibre d'ordinacions relatives als xantres i capellans reials de la ciutat de València (1407); una còpia de 1437-1438 dels "Furs i privilegis del regne de València."

9. Llibre d'actes del consell de Vic (1597). Llibre del consell de la universitat de la parròquia i terme de Sant Martí de Granera (1609).

10. Resolució donada per la Reial Audiència en la causa que enfrontava els síndics de les universitats d'Escunyau i Casarill, a la Vall d'Aran, i alguns particulars d'aquestes universitats (1710).

11. Sobre les escoles de Cervera, vegeu Agustí DURAN i SANPERE, *Llibre de Cervera*, Barcelona, Curial, 1977, pp. 285-299. Els primers contractes de les escoles de Cervera han estat editats per J. M. LLOBET I PORTELLA, *Les escoles de Cervera segons els capítols per al seu regiment (1445-1693) (1ª part)*, "Palestra Universitaria", 10 (Cervera, 1998), pp. 33-43.

camins de Torroja i de Montfalcó d'Oluja, dins del mallol de Manuel de Cardona. Aquest document és complementari del contracte que, dos dies més tard, signà el mateix Oller amb el picapedrer cerverí Pere de Vall-llebrera per a la construcció de l'esmentada creu.¹²

1

1395 agost 25, Barcelona

Carta del consell del rei resident a Barcelona als paers de Cervera sobre l'entrada i estada d'alguns veïns d'aquesta vila que de resultes d'algunes ordinacions i provisions reials són fora d'aquella en ocasió de les bandositats entre els Cirerai els Oluja. Els membres del consell responen als paers que no tenen autoritat ni jurisdicció sobre el particular i els aconsellen de remetre la qüestió al rei.

HARVARD UNIVERSITY, Houghton Library, *Joan Gili collection of Catalanian manuscripts* (núm. d'accés *91M-37). Localització provisional: caixa v

2

1405, 22 de desembre

Capítols del contracte entre Bernat Vilagrassa, Simó Bertran, Pere Rull i Pere Palau, paers de la vila de Cervera, i Bernat Valentí, mestre d'arts i batxiller en medicina, per al regiment de les escoles de Cervera.

HARVARD UNIVERSITY, Houghton Library, *Joan Gili collection of Catalanian manuscripts* (núm. d'accés *91M-37). Localització provisional: caixa v.

CAPÍTOLS DE LES SGOLES

En nom de Ihesucrist. Comencen los capítols del contracte qui's fa entre l'onrats en Bernart de Vilagrassa, menor de dies, Simon Bertran, Pere Rul e Pere Palau, pahers l'any present de la vila de Cervera, d'una part, e mestre Bernart Valentí, maestre en arts e batxeller¹³ en medecina, de la altra,¹⁴ per rahó

12. Cf. Francina SOLSONA I CLIMENT, *La creu del camí de la ribera del Sió*, "Miscel·lània Cerverina", 1 (1983), pp. 47-51.

13. batxeller *al manuscrit*.

14. de la altra *interliniat*.

de regir les scoles de la dita vila. E són aquests que-s seguexen.

Primerament, que lo dit maestre tingua e haye a tenir les scoles en bon regiment axí com en bons nodriments, bones costumes doctrines en parlar, estudiar, en apendre, ensenyar e en disputar, e en lurs actes liçons, proverbis, qüestions, com en trebayllar e altercar.

Item, que lo dit maestre sie tengut de dia e de nit axí com és acostumat o mils si mils pot les coses acostumades e legudes de legir als estudiants de gramàtica e de lògica, bé e profitosament, segons que és acostumat o mils si mils pot.

Item, que lo dit maestre sia tengut d'aver batxeller bo e suficient en les scoles que sie bastant a ensenyar als scolans en gramàtica e en lògica, e si non trobave o non podie haver que lo dit maestre ab qualque altre cambrer suficient de les dites scoles sie tengut de suplir en les dites scoles en manera que no-y fayllegue res en los dits actes per als dits scolans pertanyents.

Item, que negú no gos tenir scoles ni scoletes en la dita vila de Cervera si no lo dit maestre ab son batxeller, ni en lo deganat, e açò en lo temps dejús designat sots pena de solidos,¹⁵ los quals servesquen a la obra del mur de la dita vila de Cervera.

Item, que l'any començ a Sent Luch e fin a l'altre Sent Luch.¹⁶

Item, que lo dit maestre haye de pensió per¹⁷ la rahó dessudita e açò per quiscun any trenta-cinch florins d'or d'Aragó¹⁸ paguadors¹⁹ cascun any en e per les pagues e terminis següents, co es, en la festa de Pascua de la Resurrecció de nostre senyor Déu Ihesucrist vint florins e quinze florins en la festa de Tots Sants.

Item, que si cas és que per la dita vila o regidors d'aquella ere dada pensió per raho de medecina a neguna persona que al dit maestre Bernart haye ésser dada aytal matexa no contrestant la pensió de les dites scoles.

Item, que si alcun jove o jóvens axí privats com stranyguers se meten en les dites scoles e en aquelles perseveren de estudiar VIII jorns, e pasats aquells VIII jorns o més ells se volien departir a les dites scoles, que lo dit mestre, batxeller e cambrers puxen e hayen d'aquells o cascú d'els lo salari per ells al dit mestre, batxeller e cambrers promès dar per tot l'any.

15. *Segueix espai en blanc.*

16. *Segueix e que lo dit maestre Bernart sie pagat per la vila e regidors d'aquella a la fi del dit any e axí-s face la dita paga d'any en any ratllat.*

17. *pensió per interliniat sobre per ratllat.*

18. *trentacinch florins d'or d'Aragó interliniat sobre XXII lliures ratllat.*

19. *Segueix axí com damunt és dit e especificat per ratllat.*

Totes aquestes coses damunt dites volen los dits senyors de pahers²⁰ e lo dit mestre Bernart Valentí ésser enteses en aquell bon enteniment e manera que bones persones deuen e cavillacions foragitades.

Item, que lo dit maestre sia tengut de servir la dita vila per rahó de les dites scoles bé e complidament lo temps que ha promès de servir, ço és a saber,²¹ de la festa de Sent Luch proppassada a sis anys, d'aquen primers vinents e continuament següents.

Tot açò jura e promet de servir e complir lo dit maestre Bernart Valentí sobre los sants quatre evangelis de ses mans corporalment tocats en poder²² del notari²³ del present contracte.

Predicta capitula fuerunt firmata per dictos venerabiles paciarios firmataque et iurata in dicta villa et in aula paciarie eiusdem, XXII die decembris, anno a nativitate Domini M° CCCC° quinto, presentis Petro Roig et Guillelmo Ferrari.

3

1413 març 13, Barcelona

Confirmació de privilegis a la vils de Cervera feta per l'infant Alfons a instància de Joan Gener i Antoni Vilaplana, síndics i procuradors de la vila.

B. Trasllat del 13 de gener de 1432: HARVARD UNIVERSITY, Houghton Library, *Joan Gili collection of Catalanian manuscripts* (núm. d'accés *91M-37). Localització provisional: caixa VI

4

1416 octubre 9

Capítols del contracte entre Francesc Oller, especier de Cervera, i Vicent de la Tor, imaginaire de la ciutat de Pàmies, regne de França, sobre el cap i el capitell de la creu de pedra que Oller es proposava fer al terme de la vila de Cervera, prop la capella de les Onze Mil Verges, a la cruïlla dels camins que anaven als llocs de Torroja i Montfalcó d'Oluja, dins del mallol de Manuel de Cardona, en honor i memòria de la passió de Nostre Senyor Jesucrist i de Santa Maria.

20. Segueix dessús dits ratllat.

21. Segueix de la feta de Sent Luch ratllat.

22. Segueix dels dits senyors de pahers ratllat.

23. Segueix per ratllat.

HARVARD UNIVERSITY, Houghton Library, *Joan Gili collection of Catalanian manuscripts* (núm. d'accés *91M-37). Localització provisional: caixa v

Die veneris, nona mensis octobris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexto decimo.

En nom de nostre senyor Déu Ihesucrist e de la humil verge nostra dona Sancta Maria e mare sua sie. Amen.

Capítols inits, concordats e finats entre en Ffrancesch Oller, specier de la vila de Cervera, d'una part, e en Vincent de la Tor, pintor o ymaginayre de la ciutat de Pamis, de la part altra,²⁴ de per e sobre los cap e pom o capitell de creu deiús scrits,²⁵ e en per la forma e manera e sots los pactes e²⁶ convinences²⁷ deiús inserts, la qual creu lo dit en Ffrancesch Oller en honor, reverència e memòria de la Passió de nostre mestre e salvador Ihesuchrist, e en e per reverència e honor de la humil verge nostra dona Santa Maria, mare sua, e per salut e remey²⁸ de la ànima del dit Ffrancesch, e en remissió de sos pecats, ha proposat e ordenat fer construir en lo terme de la damunt dita vila de Cervera, ço és, damunt e assats prop la sglésia o capella de les Onze Milia Verges, és saber, a l'entreforch de los camins per la un dels quals va vers lo loch de Torroja e per²⁹ l'altre al loch de Muntfalchó d'Uluya, ço és,³⁰ dins³¹ la vinya o mayllol del honrat en Manuel de Cardona, lo qual Manuel, per honor e reverència de nostre senyor Déu Ihesuchrist e de la humil verge nostra dona Santa Maria, mare sua, e en remissió de sos pecats, ha dat³² de bon grat e sens paga alguna lo pati on la dita creu serà situada.

Primerament, que lo dit Vincent de la Tor³³ farà e haurà fet e promet fer³⁴ lo dit cap de creu ab flors de liris e altres fuyllaces³⁵ bells e ab lo crucifix del dit mestre e salvador nostre³⁶ Ihesuchrist e ab la ymage e figura de la dita³⁷ nostra

24. de la part altra *interliniat*.

25. *Segueix* En e per la la *ratllat*.

26. e *interliniat*.

27. *Segueix* e pactes *ratllat*.

28. remey *interliniat* sobre remissió *ratllat*.

29. per *interliniat*.

30. ço és *interliniat* sobre és saber en *ratllat*.

31. *Segueix* una *ratllat*.

32. *Segueix* lo loch *ratllat*.

33. iuravit.

34. e promet fer *interliniat*.

35. *Segueix* e ab lo *ratllat*.

36. nostre *interliniat*.

37. dita *interliniat*.

dona Santa Maria, mare sua, e del seu benaventurat fiyll de la gravaria que són lo crucifix e ymages de Nostra Dona [...]³⁸ e del seu³⁹ benaventurat fiyll de la creu d'en Abri, en lo camí que parteix de la dita vila de Cervera e-s va vers la vila de Tàrregua construïda, o majors,⁴⁰ e ab les figures dels quatre evangelistes, ço és, una en cascun cap de branca⁴¹ de la dita creu una figura,⁴² la qual creu lo dit mestre Vincent haie e promet⁴³ daurar ab or fi, ço és, de florí de Florença o ducat⁴⁴ bé, acabadament e perfeta.⁴⁵

Item, que lo dit mestre Vincent⁴⁶ farà e haie e sie tengut e promet⁴⁷ fer lo dessús mencionat pom o capitell de creu bell e sufficient segons se merexerà, en lo qual pom o capitell lo dit mestre haie e sie tengut e promet⁴⁸ fer quatre figures⁴⁹ o ymages⁵⁰ de quatre apòstols, és a saber, de Sent Pere, Sent Pau, Sent Johan e Sent Jacme, les quals quatre figures⁵¹ o ymages lo dessús dit mestre Vicent haie e promet⁵² daurar⁵³ del damunt dit or fi bé e perfetament segons se merexerà, e que no res menys lo dit mestre Vincent haie e sie⁵⁴ tengut e promet fer⁵⁵ en lo dit pom o capitell quatre senyals⁵⁶ propriis del dit Ffrancesch Oller, ço és, quatre olles de e ab collar de coure, les quals creu e pom o capitell lo dit mestre Vincent de la Tor haie e promet fer e⁵⁷ haver fetes e posat d'ací a la festa de la nativitat de nostre senyor Déu Ihesuchrist propinent b-e, acabadament e perfeta conexença d'aquell o d'aquells mestre o mestres que lo dit Ffrancesch Oller o sos succehidors, o aquell qui lo dit Francesch Oller elegir e-n açò⁵⁸ volrà. E si e en cas que⁵⁹ en les dites creu e capitell o algun d'ells o en la obra

38. [...] *interliniat*.

39. *Segueix in ratllat*.

40. construïda o majors *interliniat*.

41. bracha *al manuscrit*.

42. *al manuscrit una figura interliniat*.

43. e promet *interliniat*.

44. ducat *interliniat*.

45. *Segueix Item que lo dit ratllat*.

46. iuravit.

47. e promet *interliniat*.

48. e promet *interliniat*.

49. *figueres al manuscrit*.

50. o ymages *interliniat*.

51. *figueres al manuscrit. Segueix lo dit ratllat*.

52. e promet *interliniat*.

53. *Segueix bé ratllat*.

54. *Segueix fer ratllat i e promet interliniat i ratllat*.

55. e promet fer *interliniat*.

56. *Segueix per ratllat*.

57. e *interliniat*.

58. e-n açò *interliniat*.

59. *Segueix lo ratllat*.

60. e promet *interliniat*.

d'aquelles o alguna d'ells hagués o haurà algun deffalliment, que aquell deffalliment lo dit mestre Vincent de la Tor haie e promet⁶⁰ asuprir e smenar a conexença dels dits mestre o mestres. Entès e declarat que si e en cas que la damunt dita obra no fos o no serà la qui deurà e-s merexerà, que⁶¹ en aquest tal cas lo dit Ffrancesch Oller no fos ne sie tengut pagar⁶² al dit mestre Vincent res del preu deiús scrit. Entès més avant e declarat que lo dit Ffrancesch Oller haie e promet dar al dit mestre Vincent de la Tor dues pedres, ço és, una per fer la dita creu e altra per fer lo dit pom o capitell. E no res menys lo dit Ffrancesch Oller haie e sie tengut e promet dar al dit mestre Vincent los ferre e plom que seran necessaris per posar e refermar los dits cap e pom o capitell. E-n cas que algun deffalliment haurà en la dita obra, que lo dit mestre Vincent haie a pagar⁶³ ço que costaran los dits mestres o mestre que reconexeran⁶⁴ o hauran reconèxer la dita obra. Entès emperò que en la dita obra no haurà deffalliment, que en aquest tal cas lo dit Ffrancesc Oller⁶⁵ haie a pagar e contentar los dits mestres.

5

1420 febrer 16, Barcelona

Carta dels diputats del General de Catalunya als honrats Arnau Comalada i Berenguer d'Altello, arrendadors i collidors dels drets de la Generalitat de la bolla i del segell de la vila i vegueria de Cervera en el trienni passat. Els requereixen que, abans del dia 27 d'aquest mes, compareguin davant d'ells i responguin a la querella presentada per Joan de Rincanals, de la vila de Sanaiüja, collidor dels drets de les esmentades generalitats a la vila de Sanaiüja pels arrendadors de les generalitats del comtat d'Urgell, contra ells i contra en Ramon Bonanat, diputat local a la vila i vegueria de Cervera.

HARVARD UNIVERSITY, Houghton Library, *Joan Gili collection of Catalanian manuscripts* (núm. d'accés *91M-37). Localització provisional: caixa v

61. *Segueix lo ratllat.*

62. *Segueix res ratllat.*

63. *Segueix ço ratllat.*

64. *Segueix la dita ob ratllat.*

65. *Segueix (...) ratllat*

6

1434 juliol 29, Cervera

Arbitratge donat per Berenguer d'Altello, menor de dies, mercader, i Joan Germà, notari de la vila de Cervera, escollits per les parts, en el plet que enfrontava Francesc de Plegamans, d'una banda, i G. Conet i la seva muller Ròmia, de l'altra, sobre una demanda de diners que Plegamans els hi havia prestat.

HARVARD UNIVERSITY, Houghton Library, *Joan Gili collection of Catalanian manuscripts* (núm. d'accés *91M-37). Localització provisional: caixa VI

7

1451 juny 30, Barcelona

La reina Maria, a prec del procurador fiscal del rei, demana al veguer, al batlle de Cervera i als altres oficials reials, informació sobre el cas de Llorenç Perull, notari, que en ocasió d'una baralla ferí Lluís Roqueta, paer de Cervera, tirant-li cantera des d'una finestra, i altres crims que se li imputen.

HARVARD UNIVERSITY, Houghton Library, *Joan Gili collection of Catalanian manuscripts* (núm. d'accés *91M-37). Localització provisional: caixa VII